

ISSN 1829-0531

Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ
№ 4 (34)

ԵՐԵՎԱՆ - 2016

ՏԵՍԻՒՔՆ ՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇՆ ԻԲՐԵՎ ԿԵՐՊԱՐԱՍՏԵՂԾՄԱՆ ՄԻՋՈՑ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. տեսիլք, խորհրդանիշ, Հիսուս, Նիկոս Կազանձակիս, վեպ, գայթակղություն, սեր, երկմտանք, պայքար, առաքելություն:

Ключевые слова и выражения: видение, символ, Иисус, Никос Казандзакис, роман, искушение, любовь, раздумье, борьба, миссия.

Key words and expressions: vision, symbol, Jesus, Nikos Kazantzakis, novel, temptation, love, hesitation, struggle, mission.

Գրականության պատմության մեջ տեսիլների ու խորհրդանիշների կիրառման արվեստը միշտ էլ աչքի է ընկել իր յուրօրինակությամբ ու հակասականությամբ, որն արտացոլվել է որոշակի իմաստներ պարունակող երազների կամ պատրանքների միջոցով: Սակայն 20-րդ դարի համաշխարհային արձակի վարպետներից մեկի՝ հույն գրող, Խաղաղության միջազգային մրցանակի դափնեկիր *Նիկոս Կազանձակիսի* (1883-1957) «*Հիսուսի վերջին գայթակղությունը*» խորագրով վեպում (1955) գեղարվեստական այս հնարանքը ձեռք է բերել նոր կիրառում ու իմաստային ենթաշերտեր: Ուշագրավ է, որ այս երկը հրապարակվելուն պես այն հայտնվեց Հռոմի պապի կողմից արգելված գրքերի ցանկում, իսկ հեղինակն էլ ենթարկվեց հունական եկեղեցու քանադրանքին: Եվ դա այն դեպքում, երբ վիպասանն արդեն գտնվում էր ստեղծագործական համբավի զենիթում:

Հալածանքների ենթարկված գրողն իրեն ու իր գրքին բաժին ընկած ճակատագիրը դառնությամբ նմանեցնում է ժամանակին փարիսեցիների կողմից դատափետվող կրոնական գործիչների հետապնդման հետ և ցավով նշում. «Որքա՛ն երկերեսանի ու փտած պետք է լինի այս աշխարհը, եթե ընդունակ չէ ընդունելու գիրք, որը գրված է նման կրքով ու մաքրությամբ: Հոգևոր ու բարոյական ինչպիսի՛ ցածր անկում է ապրել Հունաստանը, եթե ինձ համարում են... բարոյագուրկ և դավաճան: Ակնկալում եմ, որ ուղղափառ եկեղեցին ևս շուտով կբանադրի ինձ, որի պատճառով զգում եմ ուրախություն, հպարտություն և հսկայական ազատություն: Ուրախանում եմ, երբ տեսնում եմ, թե ինչպես են շրջափակում ու գնդակոծում իմ

սովերը»¹: Հատկանշական է, որ տպագրությունից երեսուն տարի անց այս վեպը վերստին ակնոծում է արվեստի աշխարհը, երբ ամերիկացի ռեժիսոր Մարտին Սկորսեզեն էկրանավորում է այն: Համանուն կինոնկարը ևս արժանանում է եկեղեցու և քրիստոնեական տարբեր ուղղությունների քննադատությանը: Ուշագրավ է, սակայն, որ այս կինոնկարը մասնակցել է Վիեննայում անցկացվող կինոփառատոնին ու ներկայացվել «Օսկար» և «Ոսկե գլոբուս» մրցանակներին:

Իբրև գրական ստեղծագործություն՝ «Հիսուսի վերջին գայթակղությունը» վեպը ներկայացնում է ժամանակին անգամ բուդդիզմով հետաքրքրված հեղինակի կենսափիլիսոփայությունը, որի ձևավորման վրա մեծ ազդեցություն են ունեցել ֆրանսիացի փիլիսոփա, Նոբելյան մրցանակակիր Անրի Բերգսոնի (1859-1941) ու գերմանացի փիլիսոփա, բանաստեղծ և կոմպոզիտոր Ֆրիդրիխ Նիցշեի (1844-1900) հայացքները: Ինչպես հայտնի է այս երկուսից առաջինը՝ «զգացական ինտուիտիզմի» ջատագովն էր, իսկ երկրորդը՝ «գերմարդու տեսության»:

«Հիսուսի վերջին գայթակղությունը» երկի լավագույն բնութագիրը, անտարակույս, տալիս է հենց ինքը՝ հեղինակը, երբ վեպի նախաբանում գրում է. «Այս գիրքը կենսագրական պատում չէ, այլ պայքարող մարդու խոստովանություն: Այն լույս ընծայելով՝ ես կատարել եմ իմ պարտքը, մի մարդու պարտքը, որը շատ է պայքարել, կյանքում բազում դառնություններ ճաշակել և շատ հույսեր փայփայել: Համոզված եմ՝ յուրաքանչյուր ազատ մարդ, կարդալով սիրով լի այս գիրքը, Քրիստոսին կսիրի նախկինից առավել ուժեղ ու անկեղծ սիրով»²:

Վեպի գլխավոր կերպարը Հիսուսն է, որը դիպաշարի ընթացքում ապրում է հոգեբանական որոշակի աճ և միանշանակ վերածվում Փրկչի: Ինչպես վկայում է գրքի խորագիրը, այն նաև ծայրեիծայր լի է զանազան գայթակղությունների տեսարաններով, որոնք ավելի են խորացնում հեղինակի մտահոգացած Մարդ-Աստծո հոգեբանական պայքարի դրսևորումը: Ամենացնցող գայթակղությունը, սակայն, հայտնվում է վեպի վերջին տեսիլային դրվագում, որը և պայմանավորում է ստեղծագործության խորագրի իմաստը. արդեն խաչի վրա տառապող, ուշակորույս Հիսուսն իրեն տեսնում է որպես ամուսնացած տղամարդ՝ շրջապատված ընտանեկան ջերմությամբ՝ սիրող կնոջով, որը սկզբում Մարիամ Մագթադինեցին է, ապա Ղազարոսի քույր Մարիամը, սեփական

¹ **Цыбенко О. П.**, Великие искушения Никоса Казандзакиса (Послесловие) // Казандзакис Н. Последнее искушение. М., 1999, с. 486-487.

² **Казандзакис Никос**, “Последнее искушение Христа”, изд. Азбука-Аттикус, 2012, ст. 3

երեխաներով, թոռներով. նա՝ իբրև սովորական մահկանացու, վայելում է երկրային երջանիկ կյանքը: Մահվան ճիրաններում տառապող Հիսուսն անգամ տեսնում է Պողոս առաքյալին, որը գալիս է տեղեկացնելու, թե գնում է տարածելու այն քարոզները, որոնց Աստծո ընտրյալն ինքը չի հետևել: Քրիստոսին երևում են իր ծերացած առաքյալները, որոնք հանդիմանում են նրան, անվանում դավաճան և իբրև առաջնորդ ընտրում են Հուդային, որը գործում է որպես գլխավոր մեղադրող: Եվ ահա Հիսուսը տեսնում է իրեն բերանքսիվայր ընկած գետնին, ձեռքը պարզած, որ սեղմի իր առաքյալների ձեռքը, սակայն ապարդյուն: Հենց այդ պահին էլ տեսիլքը չքանում է. նա դժվարությամբ ուշքի է գալիս, ըմբռնում իրականությունն ու երջանկացած շշնջում՝ իրականացավ: Խորիմաստ այս բառին անմիջապես հետևում է հեղինակի մեկնաբանությունը. «Եվ դա այնպես ասվեց, կարծես նա ասում էր՝ սկսվեց»³: Այսինքն՝ Հիսուսը կյանքի ավարտին լիարժեք գիտակցում է սեփական առաքելության ճշմարիտ իմաստն ու հասկանում, որ իր քարոզներն այն սերմերն են, որոնցից հետագա դարերի ընթացքում աճելու է ահռելի հզորություն ունեցող նոր կրոնը՝ քրիստոնեությունը:

Առանձնակի ուշադրության են արժանի նաև վեպում հանդիպող խորհրդանիշները, որոնք հայտնվում են զանազան կենդանիների տեսքով ու բացահայտում հոգեբանական խոր ենթաշերտեր: Այսպես, անապատում անցկացրած օրերի ընթացքում Հիսուսը դիմում է Աստծուն ու հանդիմանում նրան իրեն ընտրած լինելու համար, քանի որ զգում է, որ անկարող է կրել նման ծանրազույն բեռը: Քրիստոսն անմիջապես բախվում է ավագների մեջ թաղված բզկտված այծին ու կռանալով վերջինիս աչքերի մեջ տեսնում է սեփական արտացոլանքը. նա հասկանում է՝ ինքը ևս քավության նոխագ է, որին ընտրել է Բարձրյալը: Այս շամփրող մտքին ի պատասխան՝ Հիսուսը բարձրաձայն հեկեկում է, և այդ վայրկյանին հայտնվում են բազում տեսիլքներ: Առաջինը Հիսուսին է այցելում կնոջ աչքերով ու մարմնով օձը, որը հայտարարում է, թե նրա հոգին է: Ինչպես հայտնի է, օձը խորհրդանշում է խորամանկությունն ու որպես այդպիսին շատ հաճախ համեմատվում է կնոջ հետ: Օձը պնդում է, որ եկել է փրկելու Աստծո նախանշած ուղուց խուսափող, օգնություն հայցող Հիսուսին և առաջարկում է վերջինիս գնալ Մագթաղիներու մոտ, ամուսնանալ նրա հետ և ապրել հասարակ մահկանացուի կյանքով: Նույն պահին երկնքում հայտնվում են մի գույգ սև աչքեր և ձերմակ հոնքեր, ու Մարիամի որդու սրտում, ինչպես Հիսուսին անընդհատ անվանում է օձը, արթնանում է անհատակ սերն առ Աստված, և նա մերժում է հետևել տեսլային օձին: Առանց հապաղելու

³ Նույն տեղում, էջ 344:

հայտնվում է աստվածային նախանշանը. Հիսուսը տեսնում է, թե ինչպես անապատային օձը հմայում է կաքավին, և վերջինս ակամա հայտնվում է նրա երախում: Այս խոսուն տեսարանից հետո Հիսուսը լռելյայն ընդունում է Աստծո կամքը:

Հաջորդ տեսիլը հայտնվում է առյուծի տեսքով և հայտարարում, որ ինքը երկրային թագավորությունն է, որին սրտի խորքում ձգտում է Հիսուսը: Ահա թե ինչպես է տաղանդավոր վիպասանը պատկերում Հիսուսի ներաշխարհը, որն ավելոծվում է առյուծի ներշնչած գայթակղությունից. «Այո՛, իրավացի է առյուծը: Ես հոգնել եմ քաղցից ու ցանկությունից, հոգնել եմ ստորացվածի դերը խաղալուց, մյուս այսու առաջ տալուց: Հոգնել եմ սիրաշահելուց Աստված-մարդակերին և Նրան Հայր անվանելով հաճոյանալուց: Հոգնել եմ եղբայրներիս ծաղրը, մորս լացը, մարդկանց կողքովս անցնելիս ծիծաղը լսելուց: Հոգնել եմ բոկոտն քայլելուց, շուկաներում թափառելուց, արմավ, մեղր, գինի, կանայք տեսնելուց և դրանք գնելու հնարավորություն չունենալուց, միայն երազում դրանցով հագնալ համարձակվելուց և օդը գրկելուց: Ես հոգնել եմ...»⁴: Ի պատասխան Հիսուսի ներքին երկմտանքի՝ հնչում է Բարձրյալի ձայնը, և Նա չի վարանում երկիր ուղարկել իր սիրելի երեք հրեշտակներին՝ Բորոտությանը, Խենթությանն ու Կրակին: Հիսուսն անմիջապես հասկանում է, թե ինչ է սպառնում համայն աշխարհին, եթե ինքը հրաժարվի կատարելուց Արարչի կամքը, և նրա ներսում հաղթում է համամարդկային սերը, ու նա հրաժարվում է երկրային փառքից:

Վերջին՝ երրորդ տեսիլը, բացահայտում է Հիսուսի իրական ինքնությունը. հայտնվում է արտասովոր գեղեցկության տեր հրեշտակապետը, որն իր իսկ հավաստմամբ՝ Հիսուսի ներքին ձայնն էր, և հիշեցնում է վերջինիս՝ մանուկ տարիներին Աստծուն հավասար լինելու ցանկության մասին ու հայտարարում, որ այդ իդձն իրականացել է, քանի որ նա է Աստծո միակ Որդին: Հիսուսին այդ խոսքերը թվում են սատանայական հնարք, սակայն մի աներևույթ ձեռք դիպչում է նրա ուսին, հորդորում վերադառնալ մարդկանց մոտ և ազդարարել իր գալստյան մասին. այսպես է ծայր առնում մարդկության Փրկչի տատանկոտ ճամփան:

Պակաս ուշագրավ չէ նաև ծիծեռնակի՝ ժամանակի խորհրդանիշը, որը Հիսուսի երկրային կյանքի վերջին գիշերը հայտնվում է, ներս մտնում ու անմիջապես էլ դուրս գալիս՝ հասկացնելով, որ հասել է օրհասական պահը, և Քրիստոսը հորդորում է Հուդային գնալ ու իրականացնել անխուսափելին:

⁴ Նույն տեղում, էջ 178:

Ապա հայտնվում է սոխակի՝ սիրո երգչի խորհրդանիշը, որի երգը Հիսուսին կորով է ներշնչում:

Խորհրդանշական է նաև Պիղատոսի հրավերով վերջինիս այցելելուց հետո հետդարձի ճանապարհին քահանայապետին հանդիպելուց հետո Հիսուսի սովերի խաղը, որին ականատես է լինում և Հուդան. երկուսն էլ ականա սարսափում են այդ տեսարանից:

Այսպիսով, նման տեսիլքների և խորհրդանիշների հմուտ կիրառման միջոցով վիպասանը պատկերում է երկփեղկված Հիսուսին, որը մի կողմից պարտավոր է իրականացնել ի վերուստ սահմանված իր առաքելությունը, բայց մյուս կողմից, Աստծուն խորապես հավատալով հանդերձ, անդուլորեն պայքարում է վերջինիս հետ՝ փորձելով հրաժարվել իրեն բաժին ընկած անսովոր ճակատագրից, սակայն ի վերջո հաղթանակում է անխուսափելին:

Հ. Շարուրյան

Տեսիլքն ու խորհրդանիշն իբրև կերպարաստեղծման միջոց

Ամփոփում

Հոդվածը նվիրված է տեսիլքի ու խորհրդանիշի՝ որպես կերպարաստեղծման միջոց կիրառելու ուսումնասիրման խնդրին: Հիմնահարցի վերլուծումն ու պարզաբանումն իրականացվել է հույն վիպասան Նիկոս Կազանձակիսի «Հիսուսի վերջին գայթակղությունը» վեպի հիման վրա, ուր առանցքային տեղ են զբաղեցնում տեսիլքներն ու խորհրդանիշները: Մասնավորապես անդրադարձ է կատարվել Հիսուսի խաչելության ժամանակ վերջինիս այցելած տեսիլքի պատկերմանը, ինչպես նաև դիտարկվել են մարդ-Աստծո հոգեբանական երկվության պահին նրան երևացած տարաբնույթ խորհրդանիշները՝ այծ, օձ, առյուծ, հրեշտակապետ, ծիծեռնակ, սոխակ:

А. Шарурян

Видение и символ как средства создания образа

Резюме

Статья посвящена проблеме исследования видения и символа как средств создания образа. Анализ и освещение проблемы осуществляются на основе романа греческого романиста Никоса Казандзакиса «Последнее искушение Иисуса», в котором центральное место занимают видения и символы. В частности, обращается внимание на изображение видения, посетившего Иисуса во время его распятия, а также рассматриваются посетившие человека – Бога в момент психологического раздвоения разные символы: коза, змея, лев, архангел, ласточка, соловей.

Vision and Symbol as Means of Depiction

Summary

The given article is dedicated to the study of usage of vision and symbol as means of depiction. The analysis and coverage of the issue has been carried out on the basis of the novel “Jesus’ Last Temptation” by the Greek novelist Nikos Kazantzakis, where visions and symbols play crucial role. The article particularly dwells upon the description of the vision, that occurs in the last scene of Jesus’ crucifixion, as well as, observes the diverse symbols, which visit the Man-God at the time of his psychological dilemma- goat, snake, lion, archangel, sparrow, nightingale.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵԿՏԱՐ ՄԻՄՈՆՅԱՆ

Ստուգաբանական դիտարկումներ **3**

ՄԻԼՎԱ ՔՈՇԱՏԱՇՅԱՆ

Փոխաբերության արտահայտչականությունը
Հր. Մաթևոսյանի «Ծառերը» ժողովածուում **10**

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԱԵԼԻՏԱ ԴՈԼՈՒԽԱՆՅԱՆ

Ռազմիկ Դավոյանի ստեղծագործության ուրվագծերը **20**

ՄԱՐՏԻՆ ԳԻԼԱՎՅԱՆ

Ե. Չարենցն ու սիմվոլիզմը **27**

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ՇԱՐՈՒՐՅԱՆ

Տեսիլքն ու խորհրդանիշն իբրև կերպարաստեղծման միջոց **41**

ԳԱՅԱՆԵ ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

Կնոջ կերպավորման առանձնահատկությունները
Դ. Համբարձումյանի արձակում **47**

ՄԵԼԻՆԵ ԳԻԼԱՎՅԱՆ

Մանկապատանեկան գրականությունը որպես
անհատականության ձևավորման կարևոր միջոց **54**

ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

Փոխաբերությունը Մ. Գալշոյանի «Ձորի Միրոն» վիպակում **58**

ԻՐԻՆԱ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

Որոշյալի և անորոշի քերականական կարգի
ըմբռնումը՝ ըստ Ս. Պալասանյանի **66**

ՄԱԹԵՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Առանձարի երգիծանքը. արևմտահայ գրական կյանքը
պատկերող նորավեպեր **72**

ԱՆՈՒՇ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

Կերպարային համակարգը Հ. Ղուկասյանի «Ոսկան Երևանցի»
պատմավեպում **83**

ԳՐԵՏԱ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

Հոգևորականների երգիծական կերպարները Ռաֆայել
Պատկանյանի նորնախիջևանյան պատմվածքներում **95**

ՄՇԱԿՈՒՅԹ

ԱՐԱ ՀԱԿՈՒՅԱՆ

Ճարտարապետական կառույցները ծովանկարիչ
Վարդան Մախոխյանի արվեստում **104**

ԱՆԱՀԻՏ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

Երուսաղեմի ձեռագիր մշակույթի պատմությունից **111**

ԱՐՄԻՆԵ ՀԱԿՈՒՅԱՆ

Հայ պարբերական մամուլի մատենագիտական կարևոր
հրատարակություններ (XIX դարի երկրորդ և XX դարի
առաջին կեսերին) **116**

ՆԱՐԻՆԵ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

Գրադարանային-մատենագիտական գործունեության
զարգացումը Հայաստանում 195-1985 թվականներին **121**

ՄՅՈՒԶԱՆՆԱ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Նախաքրիստոնեական շրջանի խճանկարչական արվեստի
պահպանված նմուշմանը Հայաստանում (Գառնի, Արտաշատ) **128**

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՐԻԱՆՆԱ ԱՎԱԳՅԱՆ

Նախադպրոցականների համագործակցային կարողու թյուն-

ների ձևավորման մանկավարժա- հոգեբանական պայմաններ ԼՈՒՍԻՆԵ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ	136
Պարույր Սևակի «Անլռելի զանգակատուն» պոեմի ուսուցման իմ փորձից	146

ՆՈՐ ԳՐՔԵՐ

ՍՈՒՄԱՆԱ ԱՄԻՐՋԱՆՅԱՆ	
Լ. Մ. Խաչատրյան, Լ. Ն. Ավետիսյան, Համեմատություն դարձվածային արտահայտությունները հայերենում (V-XVI դդ.), «Զանգակ» հրատ., Ե., 2015, 192 էջ:	157

